

جایگاه علمی و تربیت نخبگان توسط امام باقر (ع) در گفت وگو با استاد سید کاظم ارفع

امام باقرعلیه السلام، علاوه بر «شاکر» و «هادی» به ویژه به «باقر» به معنای شکافنده ملقب است ...

گفت وگویی گروه اندیشه خیرآلین با حجت الاسلام و المسلمین سید کاظم ارفع، محقق و نویسنده درحوزه معارف اسلامی محمدرضااسدزاده - جایگاه علمی امام باقر و دوران امامت این امام شیعه یکی از عمیق ترین دوران هایی است که موجب افتخار شیعیان در تاریخ اسلام بوده است. در آستانه سوم صفر سالروز میلاد امام باقر(ع) به سراغ حجت الاسلام و المسلمین سید کاظم ارفع محقق ونویسنده آثار و کتاب های فراوان در حوزه معارف اسلامی رفتیم تا به بررسی این دوره مهم بپردازیم. گفتگوی گروه اندیشه خیرآلین با این استاد برجسته حوزه را میخوانید:

جناب استاد ارفع در ابتدا بفرمایید چرا امام باقر (ع) به شکافنده علوم معروف اند؟

امام باقرعلیه السلام، علاوه بر «شاکر» و «هادی» به ویژه به «باقر» به معنای شکافنده ملقب است، و جابرن یزید جعفری در توضیح لقب اخیر میگوید: آن حضرت علم را شکافت و رموز و دقائق آن را روشن ساخت. یعقوبی نیز می نویسد: به این دلیل باقر نامیده شد که علم را شکافت. راغب اصفهانی هم مانند این عبارت را گفته است. این منظور در مورد کلمه «باقر» میگوید: «باقر»؛ «تبقیر»، داشتن علم و مال زیاد را گویند و به محمد بن علی بن حسین بن علی علیه السلام بدان جهت باقر گفته می شود که آن حضرت علم را شکافت و اصول آن را مشخص و طرز استنباط فروع علم از اصول آن را بیان فرمود.

یکی از علمای بزرگ سنی به نام ابن حجر هبتمی درباره ایشان می نویسد: «باقر» به اندازه ای گنج های پنهان معارف و دانش ها را آشکار ساخته، حقایق احکام و حکمت ها و لطایف دانشها را بیان نموده که جز بر عناصری بصیرت یا بد سیرت پوشیده نیست و از همین جاست که وی را شکافنده دانش و جامع علوم و برافروزنده پرچم دانش خوانده اند.

جایگاه و شخصیت امام باقر در دوران خودشان بر اساس منابع تاریخی چگونه بوده است؟

بسیاری از دانشمندان بزرگ اسلامی درباره جایگاه علمی امام، جمله های بسیار زیبایی بر زبان رانده و یا نگاهشته اند که همچنان تاریخ، آن را در خاطر خود نگاهداری می کند. دانشمندان بسیاری چون «باقر»؛ «مبارک»، «زهری»، «اوزاعی»، «مالک»، «شافعی»، «زیاد بن منذر نهدی» و... درباره برجستگی علمی او سخن گفته اند. دامنه گسترده روایات امام در زمینه های گوناگون علمی، اندیشوران اهل سنت و محدثین آنان را بر آن داشت تا از ایشان روایت کنند و سخنان وی را درج و نقل نمایند که از جمله آنها «باقر»؛ «ابوحنیفه» را می توان نام برد.

روایات در باره گستردگی علم امام باقر علیه السلام بسیار است. مثلا: حبابه والیه میگوید: «باقر»؛ «مردی را در فاصله در کعبه و حجرالاسود دیدم که بر بلندی نشسته و دست به دعا برداشته بود. پس از مدتی مردم او را شناختند، برای سؤال به سوی او هجوم آوردند و از مشکلات خود از هر دری پرسیدند. و او از مسجدالحرام خارج نشد مگر وقتی پاسخ هزار مسأله را داد. وقتی که خواست حرکت کند، ندا کنندهای فریاد زد: «باقر»؛ آگاه باشید که او همان نور درخشان و نسیم خوشبو و حق پویاست. او محمد بن علی الباقر، پرچم علم و گویندهای فهمیم و بادرایت است.»

روایت دیگری هست که روزی امام باقر علیه السلام به دو نفر از اصحاب خود فرمود: «باقر»؛ اگر به شرق و غرب بروید، اگر عالم را زیر و رو کنید، هیچ علمی پیدا نمیکنید مگر اینکه ریشه در خانه ما اهل بیت دارد؛ اهل بیتهی که جبرئیل به آنها نازل شده است.»

محمد بن مسلم میگوید: امام باقر علیه السلام فرمود: «باقر»؛ اگر گمان می کنید که ما شما را نمی بینیم و سخنان شما را نمی شنویم، در اشتباهید. چرا که در این صورت ما بر سایر مردم فضیلتی نخواهیم داشت.» عرض کردم: «باقر»؛ اگر ممکن است به من چیزی نشان دهید که با آن برای دیگران استدلال کنم.» فرمود: «باقر»؛ در راه که می آمدید، وقتی به ریزه رسیدید، میان تو و همسفر، بحثی در گرفت و او تو را برای محبت و معرفت به ما سرزنش کرد!»

گفتم: «باقر»؛ آری، به خدا قسم همین طور بود! آیا شما ما را می دیدید؟!

امام فرمود: «باقر»؛ با اطلاع و قدرت خداوند تعالی. من ساحر یا غیبگو یا دیوانه نیستم، بلکه اینها از علم نبوت است. ما از آینده هم خبر داریم.»

پرسیدم: «باقر»؛ چه کسی به شما خبر می دهد؟

فرمود: «باقر»؛ گاهی حقایق به قلب ما وارد می شود و گاهی در گوش ما گفته می شود. در عین حال ما خادمی از جن در اختیار داریم که مؤمن و شیعه اند و از شما مطیع تر.»

همین محمد بن مسلم میگوید: «باقر»؛ من هر سوالی داشتم، از امام باقر علیه السلام می کردم تا زمانی که در مجموع سی هزار حدیث از او شنیدم؛ پس از امام باقر، از امام صادق علیه السلام نیز حدود شانزده هزار حدیث پرسیدم.»

چرا نقش فرهنگی و مساله توسعه علوم در دوران امام باقر(ع) ایگونه گسترش یافته است؟

دوره ای امامت امام باقر (ع)، جامعه اسلامی در وضع فرهنگی نابه سامانی به سر می برد و عرصه فرهنگی جامعه گرفتار مشکلات عمیق عقیدتی و درگیری های مختلف فقهی میان فرق اسلامی شده

بود. فروکش کردن تنش های سیاسی پس از واقعه عاشورای سال 61 هجری، همچنین شکست برخی احزاب سیاسی مانند «عبدالله بن زبیر» سبب یکپارچگی حاکمیت بنی امیه شده بود و ناگزیر، بسیاری از دانشمندان از صحنه سیاسی دور شده بودند و حرکت گسترده ای در زمینه های مختلف علمی با بحث و بررسی درباره مسایل گوناگون آغاز شده بود.

این رویکرد گسترده به مسایل فقهی و بحث تبادل نظرهای علمی در این برهه و پیدایش مکتب ها و سبک های مختلف علمی پس از مدت ها رکود، رونق فراوانی به بازار علم می داد و به واقع نقش درخشان امام در این دوره در روشن سازی افکار عمومی دانشمندان اسلامی و به ویژه خردورزان شیعه بسیار دارای اهمیت و برتری است. با ظهور امام باقر(ع)، گام مهم و به سزایی در راستای تبیین آراء شیعه برداشته شد و جنبش تحسین برانگیزی در میان دانشمندان شیعی پدید آمد.

از سوی دیگر، خطر افکار آلوده یهود و سیطره نظریات فرقه مرجئه، جبریه، قدریه، غلات و... حیات فکری شیعه را با خطر روبه رو کرده بود که مرجعیت علمی شایسته ای چون امام باقر(ع)، تفکرات خطرناک این فرقه ها را تا حد قابل توجهی منزوی ساخت .

پرورش فرهیختگان و دانشمندان بسیار یکی از ویژه گی های این دوره است. از نقش امام در پرورش این افراد بفرمایید؟

امام باقر(ع)، دانشمندان برجسته ای را در رشته های گوناگون معارف چون فقه، حدیث، تفسیر و دیگر شاخه های علوم اسلامی تربیت کرد که هر یک وزنه ای در دانش به شمار می رفتند. امام با درایت و هوشیاری تمام توانست شکافی را که در گذر سال های متمادی بین قرآن و عترت در باورهای دینی بخش عظیمی از مردم پدید آمده بود، از میان بردارد.

پیش از دوران امامت امام باقر(ع)، خفقان سیاسی به اندازه ای بود که در برخی از ادوار انتقال آموزه های ناب اسلامی فقط از طریق دعا و نیایش و یا در قالب آموزش های دینی به چند پیشکار و خدمتگزار که با امام حشر و نشر داشتند، صورت می گرفت.

در این میان، عصر امام باقر(ع) به دلیل وجود شرایط سیاسی خاص اوضاع حاکم، تا اندازه ای به امام اجازه برقراری مجامع علمی داد تا ایشان بتواند استعداد های نهفته ای را که در جامعه اسلامی وجود داشت تربیت کند؛ با این همه، نباید تصور کرد که امام هیچ گونه محدودیتی در این راستا نداشته؛ بلکه با رعایت تقیه و پنهان کاری و عدم برانگیختن حساسیت دستگاه، این معنا را عملی کرده و با وجود تنگنای خاص سیاسی و فرهنگی توانست افراد زیادی - بالغ بر 462 نفر - را با آموزش ها و تعالیم ناب خویش پرورش دهد که نام یکایک آنها در دست است.

تهیه شده در گروه اندیشه خبرانلاین